

Málnási Ferenc

Két Áprily-vers elemzése

Áprily Lajos: Az irisórai szarvas

„De túl romon, ha perce jön csodáknak,
a mély megkondul, mintha vallana,
s a bolt alól harangtisztán kicsendül
s magasra száll az ember dallama!”

Áprily Lajos: Vallomás

Az első világháborút befejező fegyverletétel, az 1920-as trianoni „békekötés” hatalmas érvágást jelentett az egész magyarságnak. Erdélyi nemzeti közösségünk magára maradt, gazdasági, politikai, kulturális szálakat szakítottak szét, de még fájdalmasabb volt a családi kötődések megszakadása. Máig sem tudjuk pontosan, hányan cseréltek hazát, keresték boldogulásukat az anyaországban, de a tengeren túl is... S akik maradtak? S akik az ellenkező utat vállalták? Benedek Elek, Kós Károly és sok-sok társuk a *Kiáltó szöveg*ben vallották, hogy közös irodalmi célok mentén, a transzilvanizmus, a forró erdélyi lelkeség, öntudat, az itt élő népek különböző kultúráinak sajátos elegye, unikuma, meghatározó értéke jegyében helytállnak, alapelveként vállalták a természetközelség, a tájban gyökerező élet és művészet, az itt élő népek, kisebbségek és többség együttélésének szükségességét. Tábort kínáltak azoknak, akik a polgári humanizmus határain belül szerettek volna szót emelni a régió békéjéért, a kulturális kapcsolattartásért, a történelmi hagyományok életben tartásáért, hogy mindez Erdély felemelkedését szolgálja. A Nyugat eszméit elfogadva az önálló erdélyi irodalom életképessé tételét tűzték ki célul.

Ennek a körnek a lírikusai, a „helikoni triász”, Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László. Ez a nemzedék hitte, hogy a kisebbségi műveltség és az egyetemes értékek összekapcsolhatók, a természet kínálta számukra az állandóság és a biztonság jelképét, az erdélyi táj a maga konkrétságában jelenik meg verseikben, ám a leírt táj rejtett jelentéseket hordoz, személyek fölötti, örök tanulságokra, értékekre figyelmeztet. A költemény „rejtjelezett” üzenet megfejtése (Láng Gusztáv).

Áprily Lajos költeményeiben a háborút megérő nemzedék sok más tagjához hasonlóan hangot kap az átélt szörnyű élmény s a belső sóvárgó vágy, amely az embert megtartja az embertelenségben, megerősíti a reménytelenség próbái között — a szülőföldön! Kuncz Aladár szerint Áprily Lajos költészete

„Erdélynek egyik arca”. Áprily természetelményre építő költői világában a szülőföldszeretet elválaszthatatlan a szabadságvágytól, ez szólal meg *Az irisórai szarvas* című költeményében.

A költemény nyomtatott (eredetiben kéziratos) versszöveg, 9 versszak, 4-4 sorral. Tájéleíró és elbeszélő elemekből épül fel, három szerkezeti egységben:

Az 1-2. versszak: a szarvasborjú foglyul ejtése (Bevezetés, bonyodalom):

„Virradt. A fákra egyre csendesebben
rivallt alá a mély felhő-torok.
Gáncsot vető boróka-rengetegben
akadtak rá a csorda-pásztorok.

A gornyikhoz levitte nemsokára
tarkóra vetve egy szilaj csobán,
s megvult az alku egykettőre: ára
egy korty fenyővíz s egy marék dohány.”

A 3-7. versszak: „idősűrítő” elbeszélés, két határponttal: „A simmentali borjának fogadta”, illetve „És lett pompás agancsú háziállat” — a szarvas identitásváltása (A bonyodalom kifejtése).

„A simmentali borjának fogadta
fakorlátos, legeltető helyen,
tőgyén mohón csüngött az istenadta,
és elfeledte, hogy testvértelen.

És elfeledte a futó erecskét,
amely bukfenceket kacagva hányt,
s mely hús homályba fogta gyenge testét,
el a zuzmószakállú ősmagányt.

És elfeledte a forrás kis odvát,
amelynek tükre csábító titok,
s ha eltikkadva meg-megszomjazott, hát
napverte, langyos vályúból ivott.

Kristály-tükörben nem láthatta mását,
mikor a sarva büszkén ütközött,
meg nem sejtette büszke származását,
és borjúnak nőtt fel borjak között.

És lett pompás agancsú háziállat,
vadász-szívekbe dobbantó remek,
s csudálva nézte, rajta mit csudálnak
csudálkozó kiránduló-szemek...”

A 8-9. versszak: A szarvasbőgésre a fogoly állat válaszol... (Tetőpont, megoldás).

„De nyárutón, mikor a kék havasról
omlott a köd s leszállt az ősz vele,
beláthatatlan ködruhás magasból
szarvasbőgés bűgött a völgybe le.

S akkor: párát zihált remegve szája,
idegen lett palánkos otthona,
idegen lett testvére, mostohája —
s a ködbe hördült, mint az orgona.”

A szöveg összefüggő egész: a talált szarvasborjút emberek nevelték fel — „borjúnak nőtt fel borjak között.”

A szöveg grammatikai kapcsolatait az alany—állítmány egyeztetésén túl a birtokos személyjeles szavakkal valósítja meg a költő: (egy tehén) *borjának* fogadta, *tőgyén...* csüngött, (homályba fogta) *gyenge testét*, a forrás *odvát*, nem láthatta *mását*, *szarva...* ütközött, (nem sejtette) *származását*, *párát* lehelt *szája*, (idegen lett) *otthona*, *testvére*, *mostohája...*

A személyragos igék a lírai keretbe foglalt történetet mesélik el:

E/3. személyűek: *levitte*, *fogadta*, *csüngött*, *elfeledte*, *fogta*, *megszomjazott*, *ivott*, *nem láthatta*, *ütközött*, *nőtt fel*, *lett*, *nézte*, *omlott*, *leszállt*, *bűgött*, *zihált*, *lett*, *hördült...*

T/3. személyűek: *akadtak rá*, *csudálnak...*

A szarvasborjúra vonatkozó szavak mind határozott névelős szavak, mintha az olvasó is ismerné a történetet, csupán három főnév — *csobán*, *fenyővíz*, *dohány* — előtt áll határozatlan névelő.

A kötőszók közül a 4-5. és a 7. szakasz elején található „És” mellérendelő funkcióval továbbfűzi a cselekményszálat, míg a 8. szakasz elején a „De” a tetőpontot jelzi.

A szöveg jelentéstani elemei közül az ellentét emelkedik ki. A második rész két értékör szembeállítását: a természeti és az emberi világ ellentéte. Az „elfeledte” négyyszer is ismétlődik (a negyedik az *el-* igekötő jelentésébe sűrűsödve), ezzel nyomatékosítja, hogy a szarvasnak végképp le kell mondania a természeti világról, hogy alkalmazkodjék az emberi környezethez. Sokatmondó az is, ami *hiányzik* a szövegből. A szarvas élete során csak *felejt*, de *semmit sem tanul*, azért, amit elveszített, semmit sem kap cserébe. Az identitásvesztés szabadságvesztéssel párosul, s a szabadsághiány identitáshiánnyal... (Boros Dávid).

Érték és értékhiány szembeállítását Áprily Lajos tájverseinek gyakori motívumpárja, a hegy (a magasság) és a völgy (az „alantas”, lenti világ) ellentéte. A szarvast is „levitte” a pásztor a hegyről, amely az éggel érintkezik, s a befejező részben is „ködruhás magasból” bűgött alá „a völgybe” a szabadság lélek-

ébresztő üzenete. A szarvas a „fenti” világhoz tartozik, a völgy nyugalma, kényelme szüntelen lemondás a valódi otthonáról (Láng Gusztáv).

A költemény felsorolásai is a szarvas számára méltatlan helyzetet, dolgokat említnek: (feledte a futó) erecskét, az ősmagányt, a forrás kis odvát, (ha szomjazott) vályúból ivott, nem láthatta mását, meg nem sejtette büszke származását, borjúnak nőtt fel borjak között... Mindezek ellenére „lett pompás agancsú háziállat.”

Az irisórai szarvas az 1921-ben megjelent *Falusi elégia* című kötet egyik ki-magasló darabja.

A szöveg címe témamegnevező, a költő bevezeti az olvasót abba a régióba, ahol a mű cselekménye a továbbiakban kibontakozik majd. Irisora a gyönyörű erdélyi táj része, a Kolozsvártól nyugatra húzódó Gyalui-havasokat szeletelgető Hideg-Szamos egyik mellékfolyója (Irișoara), s ketten még egy tónak is életet adnak: Irisora-tó (Lacul Irișoara). A Kolozs megyei Alsódetrethem (Triteni de Jos) település melletti tanyavilág neve is Irisora és Burtucsi. Áprily más versében is felbukkan a szarvas és Irisora. A *Jelentés a völgyből* (1965) című kötetében a *Szarvasok* című vers zárójeles magyarázatában: „...de szarvast, szarvast sose láttam. / (Csak sok év múlva, havason, / volt egy csodaszépségű óram: / agancsost láttam, gyönyörűt, / az erdőörnél Irisórán.)” A völgy és a tető ellentéte felvillan a *Kötörés a völgyben*, a *Pisztrángok kara*, a *Völgyek vándora*, valamint a *Tetőn* című verseiben is. A közösségtől messze került egyed identitásra eszmélése felbukkan *A márványunk meséje*, és a *Kis fenyőfa* című versekben...

A költemény világképe valóságos és képzeletbeli elemek ötvöződése: az erdélyi táj, a szarvassal történetek, az események, a szarvas „válasza” a bögsre, s melléjük társul a példázat, amely a költő alkotásában megszületett, és az olvasó előtt is megképzik... A világkép gyökereinek megértéséhez Székely János: *A mítosz értelme* (Kriterion, Bukarest, 1985) értekezése nyomán indulhatunk el, aki a *Cantata profana* szövegéről szólva utal arra az őstudásra, amely szerint az állati és az emberi szféra között nincs áthághatatlan szakadék. A szarvasokká változott emberek — fiúk — esete egy olyan közösség-mélylélektani folyamatra vezethető vissza, amelynek gyökerei a neolitikumban, vagy még talán a vízözön-korszakban keresendők, és amelynek későbbi kivetülései a totemekben meg a nemesi címerekben ágaskodó állatok révén érhetők el. Áprily költeményében is átalakulásról van szó — a szarvasborjú háziállattá változik, majd újra vaddá —, csak itt nem hágatik át az emberi és az állatvilág sorompós határa. Vadból háziállat, ez is metamorfózis, ennek gyökerei talán a háziasítás félelmetes korszakából valók, amikor a világra eszmélő Ember rádöbben arra, hogy lehet — és kell — „helyben-vadászni”, azaz karámba terelni az élve elejtett vadakat. A félig vad, félig háziállat karámlakók nehezen viselhették a génjeik szintjéig leképződő karám-, illetve „otthon-lakás” kényszerét. Talán a franko-kantábriai barlangok falán „betűzhető” szarvas- és egyéb állatképek is ennek a háziasítási harcnak emlékei... (Szabó Csaba).

A szöveg nyelve magyar (benne az Irisóra, a csobán, a gornyik és a simmentali /szimentáli/ kölcsönszavak), mai, írott, érzelmkifejező szépirodalmi alkotás.

A szöveg stílusa is szépirodalmi. Az írásjelek közül a hetedik szakaszt záró három pont stílusértékű, itt fordul az események, a történet rendje. A gondolatjel a 9. szakasz harmadik sorát zárja, s jelzi, hogy a 3-7. s a 8-9. szakaszokban található felsorolások után a megoldás következik... Stílusformáló szerepűek a *hűs homály*, *borjúnak... borjak között*, *csudálva... csudálnak csudálkozó... alliterációk* is. Az eltikkadva, dobbantó, szarvasbögés, bűgött, zihált, hördült... hangutánzó szavak segítik az olvasót elképzelni, megjeleníteni a szarvast és cselekedeteit.

A költemény verselése időmértékes, jambikus lejtésű, 11-es és 10-es szótagszámú sorok a pontos lírai megformáltság eszközei, mellettük a magas és mély magánhangzók szabályos váltakozása is... (Az utolsó szakaszban az össze rímben szereplő magánhangzó mély hangú).

Virradt. A fákra egyre csendesebben
 — — / U — / U — / U — / U — / U
 rivallt alá a mély felhő-torok.
 U — /U — / U — /— — / U U

A költemény rímei: a b a b.

A szöveg szavainak többletjelentése nem egy-egy szóhoz fűződik, hanem szarvas sorsát a kisebbség, a nemzetiség sorsával szimbolizálva kap az egész költemény többletjelentést. Az első szerkezeti egység a pillanatnyi helyzetet közli az olvasóval, megteremti az érzelmi atmoszférát. (A „Virradt” szó hosszú „r” hangja mintha a fogságba esett vad riadalmát jelezné, s ezt fokozza a „rivall” szó). A természet maga ejtette foglyul a szarvast: a boróka-rengeteg tulajdonképpen érték, a vadon, a buja, az életerős táj azonban veszte lett az állatnak. Nem vadászok, csupán pásztorok találnak rá a szarvasra, akik „egykedőre” könnyű alkut kötnek a gornyikkal, a kisbíróval. Míg a szarvasnak egész életét befolyásoló létkérdés ez az alku, a pásztorok csupán egyszerű üzletet kötnek, s a vásárló számára is csupán afféle hobbyállat lesz a szarvas, aki a szabadság jelképeként belekerült egy kereskedelmi forgalomba, értékét veszti, az őt továbbadók, akik rabságra ítélik, jelentéktelen dolgokat (ez korty fenyővíz s egy marék dohány) kapnak érte... A tehén empátiával befogadja, borjaként táplálja, s a szarvas, aki eddig az erdei tisztások, legelők szabadságát élvezhette, most legeltető helyen kénytelen élni..., a legeltető, műveltető igealak idegen személyt, erőt sejtet a háttérben, aki korlátot húzott a természet által szélesre szabott mezőn. A feszültséget kicsit enyhíti a korlátokon belül a befogadó szeretet, az ősi anyai ösztön. Az „elfeledte” szó ismétlésével újabb érzelmi feszültség születik, benne a patak a játékosságot, a fiatalságot jeleníti meg, ahogy a hullámok pillanatnyiak és kiszámíthatatlanok, úgy a kacagás is könnyed, a pillanatnyi öröm kifejezése, s a bukfenc is... Mindez a vidámság számúzve van a karám

környékéről. Többletjelentésű a vízzel kapcsolatos sor is, a két világrendet veti össze a költő: az egyik tele van kalanddal, titokkal, frissességgel, ezzel szemben a karámban csak vegetál, pl. a langyos víz (nehogy hideg legyen!), amelyet odakészít az emberi kéz, korlátjaival, vályújával... S a vályú vizében „mikor a szarva büszkén ütközött”, a szarvas „nem láthatta mását... meg nem sejtette büszke származását”. Áprily szerint a természet az igazi tükör, ott nyer helyes önismeretet az ember, nem olyat, amely mások kárára tör, de olyat, amely méltóságot ad. A szarvasnak csodálói akadnak, de szabadítója egy sem... Mivel borjúnak nőtt fel, amilyen képpel rendelkezett önmagáról, úgy is viselkedett, s ezt a képet viszi tovább a „pompás agancsú háziállat” megnevezés, pompás méretű agancsáról nem tudott, beleilleszkedett a szürke, pragmatikus mezőgazdasági létbe, kitörni belőle nem tudott, s nem értette a feléje irányuló figyelmet sem. A költő ezt a megrekedt, feszített helyzetet merevíti ki a három ponttal... A záró strófa szavainak többletjelentése is a részleges megoldást írja le. Újra természeti kép tárul elénk, a távolból szarvasbögés hallik, a köd és a hidegedő idő az olvasóban a misztikus érzetét indukálja, és visszautal a fogságba esés körülményeihez, és érezni a bögés üzenet-jelentését is... A zárószakaszt ez egész vers középpontjába emeli a költő, a központoszással és a mondat elé felkiáltásként kiemelt „S akkor” szóval. Amit eddig a szarvas értelme nem sejtetett vele, és érzelmvilágában sem sejtett fel, azt most az ösztönei száz százalékos megbízhatósággal s dinamikával jelezték: ő egy szarvas, végig az volt, identitása nem változott, csak éppen identitástudata hiányzott. A szarvasbögés hangja azonban az elfelejtett múltját emlékezetébe bevillantva, érzelmeit teljesen felkavarta és rádöbentette valódi lényegére. Megérezte a védő palánk tragikumát, hiszen ez fogva tartója volt, s akikkel eddig a legszorosabb kapcsolata volt, hirtelen az ellene irányult összeseküvés részesévé váltak. Eddigi életétől is elfordulva válaszolt a szarvasbögésre, belefoglalva minden fájdalmát, tehetetlenségét — s ezt a feszültséget a költő zenévé oldja, a fájdalom zenévé oldódó katarzis lesz. (A költő részleges sorsa a vers, a költő titka marad.) (Boros Dávid).

A szöveg igéinek nagy része történést jelent: virradt, akadtak rá, fogadta, csüngött, elfeledte, nem sejtette, ütközött, nőtt fel..., melyek cselekvést jelentő igéekkel váltakoznak: levitte, hányt, fogta, ivott, nézte, csodálnak, leszállt, bűgött, zihált, hördült...

A megjelenítésnek hatásos eszközei a melléknév és főnév szókapcsolatok: boróka-rengetegben, csorda-pásztorok, szilaj csobán, kerty fenyővíz, marék dohány, fakorlátos, legeltető hely, futó erecske, pompás agancsú háziállat, kék havas, beláthatatlan ködruhás, magas, palánkos otthona...

A költemény szóképei közül az egyetlen hasonlat kínálkozik ide: (A szarvas a bögés bűgására) „ködbe hördült, mint az orgona.” Megszemélyesítések teszik életszerűvé, szemléletessé a költeményt: gáncsot vető boróka-rengetegben akadtak rá a szarvasra a pásztorok, az erecske bukfenceket kacagva hányt, hús

homályba fogta (a szarvas) gyenge testét... A költeményt maga Áprily Lajos értékelte, amikor Reményik Sándornak azt írta: *Az irisorai szarvasban* az életem szimbólumát írtam meg. A szarvas egyesek szerint az erdélyi kisebbségi/nemzetiségi létben szenvedő magyarság jelképe, azzal, hogy egy emelkedettebb kultúrát képvisel, vagy legalábbis hordozza potenciálisan magában. Láng Gusztáv is úgy véli: az egyéni szabadság hiánya, amely abból a külső tilalomból falad, hogy nem lehet együtt igazi övéivel, egybeeshet a kisebbségi közérzettel. Lehetséges azonban egy életrajz indítékú értelmezés is. Áprily Lajos köztudottan kötelességtudó ember volt, példás életű családapa, megbízható családfenntartó, és az irodalmi életben is helyt tudott állni. Ezzel szemben álltak a művész lelkéből fakadó szabadságvágy, a szárnyalás órái, melyektől megfosztva, megszelídítve érezte magát. A polgári lét „befogottsága” és a művész szabadságvágya nemegyszer került összeütközésbe lelkében... E lírai jelentést mintha igazolná a befejezés talányossága: nem tudjuk meg a versből, hogy miként reagál a magasból jövő üzenetre a szarvas, megpróbál-e kitörni „fakorlátos” lakhelyéről... (Láng Gusztáv).

A „futó erecske”, a forrás, „amelynek tükre csábító titok”, s a többi természeti kép is, a szabadság világát idézi, szimbolizálja, ez a szarvas eredeti és méltó otthona. Ebben a fenti világban a kockázat veszélye is benne rejtőzik („gáncsot vető boróka-rengeteg”), de túlnyomóan pozitív értékű képsorozat szemben áll a védettséget is kínáló rabság negatív előjelével („fakorlátos, legeltető helyen”, „napverte langyos vályú”). S ezt a képet bontja ki a „borjúnak nőtt fel a borjak között” — az identitás-vesztés folyamata... (Cs. Gyimesi Éva).

A költemény kifejezheti a természetet annyira hőn szerető ember epekedését a tiszta természeti környezet iránt, ahová ugyan kimehet, de mindig vissza kell térnie. De többről van szó, a költeményben ott feszül minden ember sorsa, legalább két síkon. Egyfelől minden ember lelkében ott él a szabadság és a függetlenség utáni vágy, a kötöttségektől mentes élet álma, lelkünk rezdüléseinek kiteljesedése; ezzel szemben áll a mindennap velünk szemben támasztott követelmények ezer arca, az elvárások, a feladatok, a kötelességek, melyből néha elemi erővel szeretnénk vagy próbálunk kitörni... Másfelől még tágabb értelemben egész embervoltunkat beleérthetjük a versbe, hiszen mindnyájunk életében s személyiségének van egy része, mely teljes szabadságra vágyik, ez a lelkünk, mely magaslatokat jár be, a hit, a remény, a fantázia, a képzelet, a kreativitás szárnyain az égig tör; ezzel szemben áll hústestünk, a matéria, ami ideköt, fogságba zár, csak néha hallunk természetfölötti hívást... (Boros Dávid).

Áprily szövege, csupa kijelentő mondatai történést, megállapítást sorolnak fel. Egyetlen főmondat — in medias res — indítja a verset: „Virradt”. Utána egyszerű és összetett mondatok sorakoznak, amelyekben a mondanivaló többször soráthajlással ömlik át az egyik sorból a másikba. A szöveg verbális stílusú, a költő függő beszéde.

Virradat, napfelkelte a költemény születésének 90. évfordulójára emlékező olvasók számára az a szívet-lelket melegítő, történelmi fordulat, folyamat (az 1920-as trianoni sebeket is gyógyítandó), hogy a határon túlra szakadt magyarok tízezrei számára lehetőség nyílik, hogy újra magyar állampolgárok lehessenek... Tanítványaim és a magam nevében ezért tisztelgünk Áprily Lajos költőnk emléke előtt, akiről Kondor Béla festő vallotta: „Nem láttam emberben lefegyverzőbb tisztaságot... Angyal-tiszta volt, és ebből az angyal-tisztaságból magas költészetet csinált. Csak aztán el ne felejtődjön, hogy ilyen költő is létezett.”

Áprily Lajos: Tetőn

Áprily Lajos egyike az erdélyi magyar irodalmunk klasszikusainak, *Tetőn* című verse pedig a transzilvanizmus legszebb költői megfogalmazása. A költemény ajánlása sem véletlen, hiszen Kós Károlynak, az eszme egyik legelső, tételes megfogalmazójának szól. Áprily költészetét a tiszta érzelmi áhítat, a csöndes, a világtól elvonuló melankólia és a tökéletes formaművészet jellemzi.

A szöveg nyomtatott versszöveg, de eseményt is leír, szereplőkkel.

A szövegmondatokat két-két sorba (összesen 18 sorba) és 9 szakaszba formálta a költő.

A szövegösszetartó erőt az teremti meg, hogy a hegyek között barangoló, reményvesztett lírai ént, a városi magyart a havasi legelőn a román pásztor békésen, barátsággal fogadja, a költő pedig, akit megviselt a nagy változás, egyetlen szóba sűríti reményét: Erdély...

A költemény szövegét mellérendelő és alárendelő viszonyban álló mondatok alkotják, birtokos személyjeles szavak kíséretében: szája, esztenája, tekintetem, tetőit, amelyek segítenek a szöveg megértésében, a lírai éntnek, túllépni a változás okozta fájdalomon. Személyragos igék fogalmazzák meg a történeteket: sodort, összeomlott, kavart, állott, vetett, zsibongott, kínált, ejtett, lengette, bontott (E/3.) és kószáltam, nem pihentem, mentem, átölelem, mondtam (E/1.).

A jelentéstani elemek között említsük meg azt, hogy a többértelmű szavak konkrét tényeket sorolnak, melyek az erdélyi, magyar nemzeti közösségünk számára életbevágóan fontosak.

„Ősz nem sodort még annyi árva lombot,
annyi riadt szót: »Minden összeomlott...«”

A költőt is megviselte a tragédia:

„Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem,
vasárnap reggel a hegyekre mentem.”

E szakaszt követő versbeszéd konkrét tényei metaforikusak: a vers a hegy és a völgy ellentétére épül (ott lenn — itt fenn). A természeti képek is a történelmi

változást idézik, de ezzel szemben a vén hegyen a pásztor fehér sajttal kínálta a költőt, az esztana pedig békességgel várta.

„Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan.
Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan.

Időkbe látó, meztelen tetőjén
tisztást vetett a bujdosó verőfény.

Ott lenn: zsibongott még a völgy a láztól.
Itt fenn: fehér sajttal kínálta a pásztor.

És békességes szót ejtett a szája,
és békességgel várt az esztenája.”

A történeti változást megélő költő a hazai tájban fedezi fel a reménytelenség próbái között a megtartó erőt, a sorsvállalás nehézségein a túllépés erejét, a hazai táj békét, megtartást sugárzó erejét, vállalja Erdélyt és lakói történetét.

Jelentéstani elem a felsorolás is: eseményeket sorol fel: a lombot sodró ősz, a katlan, mely sötét ködöt kavart, a mozdulatlan vén hegy, a tisztás, a zsibongó völgy, a költő által átölelt horizont, s végül a titokzatos szó, mely a költemény legvégén hangzik el a költő szájából:

„Távol, hol már a hó királya hódít,
az ég lengette örök lobogóit.

Tekintetem szárnyat repesve bontott,
átöleltem a hullám- horizontot

s tetőit, többet száznál és ezernél —
s titokzatos szót mondtam akkor:
Erdély...”

A költemény címe témamegnevező, utal a szöveg egészére.

A vers az 1923-ban megjelent *Esti párbeszéd* című kötetben jelent meg, a *Március*, *A Fejedelembesz*, *A hegylakók* és a *Nyár* című versek mellett, az utóbbiban megragadó az utolsó sor: „egyetlen transsylvan hósköltemény”.

Áprily a versében valóságos és elképzelt világképet rajzolt meg ötvözött egésszé, melynek alapján az olvasó kialakíthat magának egy képet a vers világáról.

A szöveg magyar nyelvű, mai, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású és rossz hangzású szavak egyaránt alakítják a szövegmondatokat, a megfogalmazott mondanivalót: mozdulatlan hegy, verőfény, fehér sajt, kínálás, békességes szó — ősz sodort, árva lomb, riadt szó, összeomlott, sötét köd, völgy zsibongása...

A szöveg szavai szótári jelentésük mellett a szövegösszefüggésből adódó többletjelentéssel telítődnek, a tájleírás mellett a lírai és egyben az erdélyi magyar nemzeti közösség helyzetének képét kapjuk. Az igék — sodort, kószáltam, nem pihentem, kavart, zsidongott, kínált, ejtett... — a nagy változást, a társadalom és az egyén életében bekövetkezett mozgást, változást érzékeltetik. Az ősz, lomb, hegyek, ködöt, völgy, ég, hó, horizont főnevek a természetet, a pásztor, szája, békesség a lírai ént és sorstársait, az eszteta, sajt, szárnyat főnevek a dolgokat nevezik meg, s végül egy titokzatos szó, egy földrajzi név — Erdély — zárja a költeményt. A melléknevek is ebbe a sorba illeszkednek: árva, sötét, vén, meztelen, bujdosó, fehér, békességes, titokzatos... Határozószók a történések idejét jelölik: nappal, éjjel, reggel, ott, lenn, itt fenn, távol...

A költemény szóképei közül kiemelkedik az ősz nem sodort még annyi árva lombot, ködöt kavart a katlan, a hegy állott mozdulatlan, tisztást vetett a verőfény — megszemélyesítések. A verszáró Erdély... — a haza, a szülőföld, a közösség megmaradásának, a reménynek, a szimbóluma

A szövegmondatok kijelentő mondatok, de mindegyik érzelemmel telített, közel állnak a felkiáltó mondathoz. A „Minden összeomlott...” és az „Erdély...” felkiáltó mondatok után a költő nem felkiáltójellel zárta le gondolatát, hanem három ponttal, talán a reménytelenséget, másodszor pedig talán a feltámadó reményt...

A szöveg az író egyenes beszéde, az igei állítmányok verbális szöveget formáznak.

Kedei Zoltán: Áprily Lajos (II.)